

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ АКАДЕМІЧНОГО КАПІТАЛІЗМУ НА СФЕРУ НАУКИ І ВИЩОЇ ОСВІТИ

За визначенням Ш. Слатер та Л. Леслі сутністю «академічного капіталізму» є перетворення наукової і викладацької діяльності в свого роду підприємництво: здійснення дослідницьких проєктів виявляється в прямій залежності від отримання грошових субсидій окремих корпорацій. В межах «академічного капіталізму» діяльність науководослідних інститутів, центрів всередині університетської структури спрямована на збільшення потенціалу громадського застосування знань. Автори дають таке тлумачення академічного капіталізму: «Щоб зберегти або збільшити ресурси, наукові співробітники та викладачі повинні були все в більшій мірі конкурувати за зовнішні долари, які виявлялися пов'язаними з ринково орієнтованими дослідженнями, що відносяться до різних прикладних, комерційним, стратегічним і цільовим дослідженням. Причому незалежно від того, чи виступають ці гроші в формі дослідницьких грантів і контрактів, партнерства з промисловістю і урядом, трансферу технологій, або в формі залучення більшого числа студентів, здатних запропонувати більш високу плату за навчання».

У своїй праці О.О. Романовський визначає поняття «академічний капіталізм» як таку економічну категорію, що означає нове економічно-соціальне середовище, в якому опинилися наукові установи і системи вищої освіти й усі ЗВО світу в кінці ХХ – на початку ХХІ століть. Це середовище характеризується ринковою або ринковоподібною діяльністю в сфері науки і вищої освіти і розглядає академічне співтовариство як капіталістів, що діють усередині суспільного сектора – вони є підприємцями, що субсидуються державою.

С. Слатер і Г. Роудс зазначають, що оскільки коледжі та університети стають більш підприємницькими в постіндустріальній економіці, вони зосереджуються на знаннях менше як на суспільному блазі, ніж як на товарі, який слід використовувати для орієнтованої на прибуток діяльності. Р. Мюнх зазначає, що академічний капіталізм – це унікальний гібрид, що об'єднує науковий пошук істини та економічну максимізацію прибутку. Він перетворює університети на підприємства, які змагаються за накопичення капіталу, а підприємства – на виробників знань, які шукають нові знахідки, які можна перетворити на патенти та прибутковий товар. Академічний капіталізм знаходиться в зоні перетину наукових досліджень, максимізації економічного прибутку та інноваційної політики. Логіка накопичення академічного капіталу добре відображається сутністю підприємницького університету. Наслідками

накопичення академічного капіталу на науку є збільшення нерівності, надмірне інвестування вгорі, в топових ЗВО, та недоінвестування серед рядових ЗВО, а організаційними наслідками накопичення академічного капіталу є посилення забезпечення якості управління на різноманітність прикладних досліджень і творчість.

В умовах академічного капіталізму форми управління та контролю передані підприємницькому університету від капіталістичних підприємств. Керівництво університету набуло повноважень щодо прийняття рішень, тоді як ради сенатів та викладачів втратили значну частину свого впливу, що викликає загострений конфлікт між уповноваженим керівництвом університету та «знедоленими співробітниками». Керівництво університету має бути спроможним здійснювати стратегічні дії: їхні цільові домовленості та розподіл ресурсів, пов'язаних із результатами діяльності. Акредитація навчальних курсів та посилення заходів управління якістю викладання, наприклад, шляхом регулярного оцінювання студентами навчальних курсів і семінарів, підкреслюють нове розуміння студентами того, що вони є «клієнтами» ЗВО і перебувають в академічному бізнес-секторі. Посилена ж ринкова автономія підприємницького університету передбачає зменшення академічної свободи та збільшення контролю керівництвом університету.

Підприємницький університет є капіталістичним підприємством, що застосовує всебічний управлінський контроль для проникнення у всі операційні процеси та спрямованості на стратегічну мету максимізації прибутку. Сьогодні контроль у підприємницьких ЗВО працює, перш за все, за допомогою інструменту маркетингу бізнес-процесів, якими стали науково-дослідницька діяльність, навчання студентів, інші освітньо-наукові та супутні види послуг, що раніше були прерогативою звичайних академічних університетів. Ця маркетингова операційних процесів доповнюється комплексною системою контролю, яка визначає прибутковість за допомогою показників у будь-який момент і показує, що слід робити в якому місці для підвищення загальної прибутковості. Оскільки маркетингова діяльність підприємницького ЗВО націлена на суто ринкові досягнення – додаткові фінансові надходження, прибуток, імідж, конкурентоспроможність на ринках прикладних наукових замовлень і потенційних абітурієнтів, фундаментальна наука тепер залишається поза необхідної уваги, що гальмує розвиток науки, техніки й освіти.

Посилення університетського менеджменту в академічному капіталізмі створює свого роду «аудиторський університет» і передбачає ослаблення саме того рівня, який генерує знання та підживлює прогрес у знаннях, – рівень окремих дослідників. Керівництво підприємницького університету змушене застосовувати метрики для забезпечення того, що можна назвати неоліберальною підзвітністю, на відміну від професійної опіки. Визначення цифр глибоко закріпилося в умовах академічного капіталізму, хоча майже всі науковці вважають, що кількісні показники ефективності є недостатніми інструментами оцінки наукових досліджень і здійснюють руйнівний вплив на науково-дослідницьку діяльність.

Проблематичним, проте широко використовуваним показником успішності ЗВО є придбання сторонніх коштів. Це змушує керівників університетів налагодити широкомасштабну співпрацю між викладачами для збільшення масштабів залучення коштів. Стратегічне планування досліджень з метою залучення масштабного фінансування в умовах академічного капіталізму стало головним пріоритетом управління університетом, перетворивши його на університет із «стратегічним плануванням. Коли університет залучає фінансування від сторонніх організацій великими підрозділами співпраці, це не означає, що він таким чином робить більший внесок у прогрес у знаннях. Він просто зібрав більше грошей, ніж раніше. Але це відбувається, як правило, за рахунок підпорядкування дослідників обмеженням співпраці, що в кінцевому підсумку обмежує їх простір для творчості.

Індивідуалісти – творці науки піддаються командному розпорядженню, що змушує їх втратити значний ступінь своїх творчих можливостей. Це відбувається тому, що університет стратегічного планування націлений на масштабне залучення коштів, зосереджуючись на масштабній науковій співпраці. З відходом від блокових грантів та широкомасштабного стороннього фінансування відбулося також колосальне зростання нового академічного пролетаріату – контингентів викладачів та наукових співробітників на короткострокових тимчасових контрактах, які «обслуговують» своїх магістрів у виконанні наукових досліджень для третіх сторін, що фінансують проекти. Поки господарі академічного пролетаріату зайняті накопиченням грантів із державних і приватних джерел, викладачі та наукові співробітники за тимчасовими контрактами виконують повсякденну роботу під тиском виживання в неблаганній конкурентній системі. Ця пролетаризація академічної роботи допомагає накопичувати гроші для «загально-адміністративного» університету та академічних

підприємців, але звужує обсяг вільно обраних творчих досліджень, оскільки широка маса академічних пролетарів просто повинна виконувати те, що вирішили їх господарі. Це призводить до комодифікації академічної діяльності. Шалена конкуренція і тиск на академічний персонал ЗВО в академічному капіталізмі вимагає посилення зусиль самореклами з боку вчених.

Таким чином, посилений управлінський контроль за науковими дослідженнями призводить до зменшення різноманітності та креативності та звужує еволюцію знань. Все більший наголос на управлінських формах контролю, що передаються із ділового світу в університет, збільшив кількість управлінського персоналу за рахунок наукових кадрів і піддав дослідження та викладання управлінським та адміністративним стандартам, що робить їх керованими в цих умовах. Цей новий тип забезпечення якості неминуче суперечить справді науковим критеріям досягнення, а зростання чисельності управлінського та адміністративного персоналу навіть не гарантує досягнення відповідно до адміністративних показників.

Таким чином, науковий капіталізм спричинив суттєві зміни в академічній сфері та викликав появу нових типів університетів із такими особливостями: «Підприємницький університет» націлений на монопольну ренту та кругове накопичення матеріального та символічного капіталу; «Аудиторський університет» посилює внутрішній контроль за допомогою управління якістю; «Університет стратегічного планування» спрямований на придбання сторонніх коштів шляхом створення великих науково-дослідних структур співпраці. Ці три глобальні тенденції фільтруються за культурами та установами, що відповідають конкретним країнам та предметам, для створення залежного від шляху розвитку особливих різновидів академічного капіталу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Слатер С., Роудс Г. Академічний капіталізм: політика, політика та університет підприємництва. Балтімор, доктор медичних наук: Університет Джона Хопкінса, 1997.
2. Хакетт Е. Дж. Наука як покликання 1990-х років: зміна організаційної культури академічної науки. *Журнал вищої освіти*. 1990.
3. Леслі Л., Оаксака Р., Роудс Г. Технологія Трансферний та академічний капіталізм. *Щорічник з політики технологій*. 2001.
4. Слатер С., Роудс Г. Академічний капіталізм та нова економіка: ринки, держава та вища освіта. Балтімор, доктор медичних наук: Джонс Хопкінс, 2004.
5. Мюнх Р. Академічний капіталізм. 2016.